

Edyta Masierek¹, Alicja Szajerska²

¹Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej

edyta.masierek@geo.uni.lodz.pl

²Absolwentka kierunku gospodarka przestrzenna na Wydziale Nauk Geograficznych i Nauk o Zarządzaniu na Uniwersytecie Łódzkim

Kreowanie przestrzeni sąsiedzkich w obszarach rewitalizacji na przykładzie Włocławka

Zarys treści: Artykuł zwraca uwagę na potrzebę tworzenia przestrzeni sąsiedzkich na obszarach rewitalizacji jako miejsc integracji i aktywności lokalnej społeczności. Przedstawia aktualne podejście do rewitalizacji w Polsce i sposobu wyznaczania terenów zdegradowanych. Wskazuje cechy przestrzeni sąsiedzkich. Prezentuje na przykładzie Włocławka, w jaki sposób można przygotować koncepcje zagospodarowania przestrzeni znajdujących się w gęstej zabudowie śródmiejskiej, tak aby były one przystosowane do potrzeb użytkowników, stwarzały okazję do nawiązywania relacji sąsiedzkich i jednocześnie wspomagały proces wychodzenia obszaru rewitalizacji z kryzysu. Artykuł może stanowić inspirację dla samorządów realizujących programy rewitalizacji.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, obszar rewitalizacji, przestrzenie sąsiedzkie, Włocławek

Wprowadzenie

Od lat 90. XX w. podejmowane były w polskich miastach działania rewitalizacyjne na obszarach śródmiejskich. Na początku były one głównie skupione na poprawie infrastruktury związanej z ważnymi przestrzeniami publicznymi. Próbowano także uruchamiać programy nakierunkowane na remonty zabudowy mieszkaniowej (np. w Szczecinie, Sopocie), która dominuje na obszarach śródmiejskich i po latach zaniedbań uległa znacznej degradacji. Rozpoczęła się na niewielką skalę rewaloryzacja zniszczonej zabudowy (Kamiński, Staszewska 2012).

Dopiero jednak po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. uruchomiono środki finansowe na projekty rewitalizacyjne, co przyczyniło się do zwiększenia zainteresowania tą tematyką przez samorządy lokalne (Swianiewicz

i in. 2011, Masierek 2016). Zgodnie z wymogami instytucji zarządzających środkami unijnymi miasta zaczęły od 2004 r. tworzyć tzw. lokalne programy rewitalizacji, które stały się podstawą pozyskiwania funduszy europejskich na rewitalizację. Niestety okazało się, że wiele z tych dokumentów, które z założenia miały określać wieloletnie kierunki rewitalizacji, wskazywać obszar niezbędnej interwencji oraz priorytetowe projekty, powstało w pośpiechu, bez opracowania dobrej diagnozy stanu wyjściowego i rzetelnego wyznaczenia terenu przeznaczanego do rewitalizacji. Były one w większości przypadków jedynie niezbędnym do odhaczenia w procedurze starania się o środki na dofinansowanie projektów załącznikiem, a nie dokumentami faktycznie wyznaczającymi przemyślaną, długofalową politykę rewitalizacyjną miasta. Często podejmowane działania były tylko punktowe, nastawione wyraźnie na pozyskanie środków na konkretne projekty, które nie stanowiły elementu spójnego, zintegrowanego programu rewitalizacji.

W 2015 r. przyjęto „Krajową Politykę Miejską”, ustawę o rewitalizacji, a także „Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020”, na podstawie których można było uzyskać dofinansowanie na projekty rewitalizacyjne w okresie programowania 2014–2020. W dokumentach tych położono nacisk na:

- poprawę jakości dokumentów programowych opracowywanych przez samorządy;
- doprecyzowanie definicji rewitalizacji jako „procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzonego w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji” (Ustawa 2015, art. 2 ust. 1);
- rzetelność prac diagnostycznych prowadzących do wyznaczenia obszaru zdegradowanego¹ i obszaru rewitalizacji², w tym m.in. wyjście od analizy problemów społecznych, uwzględnienie uwarunkowań endogenicznych badanej jednostki;
- szczegółowe rozpoznanie specyfiki samego obszaru rewitalizacji wraz ze wskazaniem jego problemów (i ich przyczyn), a także potrzeb i potencjałów;
- prowadzenie monitoringu działań rewitalizacyjnych i ich wpływu na miasto i obszar rewitalizacji;

¹ Obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym, można wyznaczyć jako obszar zdegradowany w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk: gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych (Ustawy o rewitalizacji, art. 9, Dz.U. z 2015 r., poz. 1777).

² Obszar rewitalizacji (maksymalnie do 20% powierzchni gminy; zamieszkały maksymalnie przez 30% mieszkańców gminy) obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację, wyznacza się jako obszar rewitalizacji (Ustawa o rewitalizacji, art. 10, Dz.U. z 2015 r., poz. 1777).

- aktywne włączenie interesariuszy w proces rewitalizacji na każdym jego etapie;
- wspomaganie działań przyczyniających się do wspierania integracji i aktywizacji społecznej oraz rozwijania zacierających się więzi sąsiedzkich.

Ożywianie zdegradowanych, śródmiejskich części miasta to, obok realizacji niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych poprawiających standard życia mieszkańców, prowadzenie zintegrowanych działań mających w dużej mierze na celu przemiany w sferze społecznej i gospodarczej. Mają one pobudzać i wspierać aktywność, kreatywność i przedsiębiorczość mieszkańców oraz tworzyć warunki do rozwoju relacji między nimi. Wykorzystywane są do tego w dużej mierze przestrzenie publiczne oraz sąsiedzkie, które w ramach rewitalizacji są poddawane przemianom przestrzenno-funkcjonalnym, prowadzącym do ich lepszego zagospodarowania, przystosowanego do aktualnych potrzeb użytkowników. W ostatnich latach coraz więcej miast wraz z lokalnymi społecznościami podejmuje się wdrażania projektów dotyczących kreowania przyjaznych przestrzeni sąsiedzkich poprzez np. nowe zagospodarowywanie podwórek lub tworzenie parków kieszonkowych. Są to projekty być może o niewielkiej skali, ale niezwykle istotne z punktu widzenia rozwiązywania problemów występujących na śródmiejskich obszarach rewitalizacji.

Celem artykułu jest zaprezentowanie na przykładzie Włocławka kompleksowego podejścia do tworzenia koncepcji przestrzeni sąsiedzkich, opartego m.in. na analizach obszaru rewitalizacji, wynikach przeprowadzonej inwentaryzacji urbanistycznej oraz opiniach mieszkańców. Praca przedstawia propozycje sposobu zagospodarowania wybranych na obszarze rewitalizacji podwórek, tak aby pełniły one rolę przestrzeni sąsiedzkich i służyły integracji i pobudzaniu aktywności społeczności lokalnej. Zwraca uwagę na istotę i konieczność organizowania tego rodzaju przestrzeni w miastach, które wychodzą naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców oraz mogą stanowić wsparcie przy rozwiązywaniu problemów diagnozowanych na śródmiejskich obszarach rewitalizacji, w szczególności w sferach społecznej, technicznej i funkcjonalno-przestrzennej.

Tematyka przestrzeni sąsiedzkich podejmowana jest przez naukowców reprezentujących różne dziedziny wiedzy, takie jak: urbanistyka i architektura, socjologia, geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, ekonomia (m.in.: Jałowiecki, Szczepański 2006, Kotus 2007, 2005, Chmielecki 2010, Majer 2010, 2015, Sikorska 2010, Gehl 2014, 2013, Bierwiazzonek 2016, Hospers 2017, Mrozowski 2017). Do napisania artykułu wykorzystano głównie wątki badawcze związane z rewitalizacją miast, które w swoich pracach poruszają m.in. Bryx, Jadach-Sepioło (2009), Skalski (2009), Kaczmarek (2010), Kozłowski, Wojnarowska (2011), Kamiński, Staszewska (2012), Mc Carthy (2012), Alpopi, Manole (2013), Boryczka (2016), Lorens (2016), Przywojska (2016), Masierek (2017, 2018) oraz projektowaniem przestrzeni z mieszkańcami i dla mieszkańców, na które zwracają uwagę m.in. Kotus (2019), Kaźmierczak, Pazder (2018), Gehl 2014, Hospers (2017), Piłat-M. Borcuch (2017). Warto także odnieść się do dorobku badań dotyczących percepcji miejsca zamieszkania podejmowanych m.in. przez takich autorów, jak: Wallis (1977, 1990), Libura (1990), Mordwa (2013), Terelak (2017), Terelak, Kołodziejczak (2019), które pozwalają lepiej zrozumieć

perspektywę użytkownika przestrzeni. Ważne bowiem w rozważaniach nad wprowadzaniem zmian w przestrzeniach sąsiedzkich jest udział w nich samych mieszkańców i spojrzenie ich oczami na miejsce, które poddajemy rewitalizacji.

Przestrzeń sąsiedzka jako istotny element rewitalizacji

W mieście występuje wiele rodzajów przestrzeni klasyfikowanych według różnych kategorii. Przestrzeniami służącymi spotkaniom oraz integracji mieszkańców są zarówno przestrzeń publiczna, jak i przestrzeń sąsiedzka nazywana także społeczną. Przestrzeń sąsiedzka zajmuje określony teren, na którym zachodzą wzajemne interakcje pomiędzy jej mieszkańcami. Zdaniem Kotusa (2007) definicja przestrzeni sąsiedzkiej opiera się na bliskości zamieszkania. Jest to przestrzeń półpubliczna, z której korzystają mieszkańcy, osoby przez nich zaproszone oraz osoby postronne. Kotus wyróżnia atrybuty sąsiedztwa z podziałem na ich charakter przestrzenny (geograficzne, urbanistyczne) oraz społeczny (ryc. 1). Do cech geograficznych zaliczana jest bliskość przestrzenna, wspólnie zamieszkiwany obszar, wspólne odczuwane granic oraz aspekt terytorialny zamieszkiwanej przestrzeni (skalę terytorium i poczucie sentymentu wobec niego). W kwestiach urbanistycznych uwzględniono rozplanowanie budynków, gęstość zabudowy, małą architekturę oraz organizację miejsc kontaktów sąsiedzkich. W aspekcie społecznym sąsiedztwa wyodrębniono z kolei atrybuty instytucjonalne, takie jak: występowanie instytucji ogniskujących zachowania mieszkańców, stopień zaangażowania instytucjonalnego mieszkańców i organizacyjne formy sąsiedztwa, oraz społeczne wspólnotowe, takie jak: interakcje społeczne, codzienne zrutyinizowane praktyki, poczucie sentymentu wobec społeczności oraz typ społeczności (Kotus 2007).

Przestrzeń sąsiedzka związana jest z miejscem zamieszkania (Sikorska 2010). Przestrzeń sąsiedzkie to nieodzowny element życia tkanki miejskiej o charakterze półpublicznym, czyli o ograniczonej dostępności dla ogółu. Przestrzeń ta charakteryzuje się przynależnością do określonej grupy społecznej, będącej użytkownikiem tej przestrzeni i pomiędzy którą zachodzą pewne interakcje. Celem dobrze zaprojektowanej przestrzeni sąsiedzkiej nie jest nastawienie na wzajemne stosunki sąsiedzkie mieszkańców, a dbałość o jakość miejsca zamieszkania. Istotny jest sposób użytkowania przestrzeni. W prawidłowo zagospodarowanej przestrzeni sąsiedzkiej kształtują się zwyczaje, normy zachowań oraz następuje rozwój integracji mieszkańców (Chmielecki 2010). Zaliczamy do niej podwórka, przestrzenie między budynkami, place osiedlowe oraz place zabaw. Przestrzenie te różnią się od siebie dostępnością oraz sposobem zagospodarowania, nastawione są jednak wszystkie na zaspokajanie potrzeb lokalnej społeczności.

W gminnych programach rewitalizacji polskich miast coraz częściej znaleźć możemy projekty, które kreują nowe przestrzenie sąsiedzkie lub proponują zmiany w sposobie zabudowy i aranżacji przestrzeni już istniejących. Kluczowym wyzwaniem w polityce rozwoju miasta powinno być kształtowanie przestrzeni publicznych oraz sąsiedzkich aktywnie użytkowanych przez lokalną społeczność (Boryczka 2010). Dawniej tętniące życiem podwórka, będące głównym miejscem

spotkań i działalności gospodarczej mieszkańców, obecnie są często zdewastowane, szare, zaniedbane i nie pełnią żadnej funkcji (Pralat 2012).

Dobrze zagospodarowane przestrzenie sąsiedzkie kreują pozytywny wizerunek miasta i pozwalają na rozwój relacji międzyludzkich i aktywności obywatelskich. Rewitalizacja podwórek zachodzi zarówno w wymiarze przestrzennym, jak i społecznym. Zdaniem Godlewskiej-Majkowskiej (2008) w sferze przestrzennej polega ona na przekształcaniu układu urbanistycznego oraz architektury, na estetyzacji przestrzeni i wprowadzaniu ładu przestrzennego. Należy jednak zaznaczyć, że najważniejszym elementem rewitalizacji podwórek jest zaangażowanie samych mieszkańców w proces zachodzących przemian. Mieszkańcy oraz użytkownicy przestrzeni sąsiedzkich mają bowiem największą wiedzę dotyczącą zarówno problemów, jak i potencjałów tych przestrzeni i najlepiej znają swoje własne potrzeby. Ważne zatem jest, aby władze lokalne wspierały lokalnych liderów i nagradzały aktywność społeczności lokalnych, propagowały „programy podwórkowe”. Większość ludności podejmuje działania w swojej najbliższej okolicy, osiedlu czy podwórku. Dbałość o estetykę, bezpieczeństwo najbliższej przestrzeni wzmacnia przywiązanie mieszkańców do danego miejsca oraz kształtuje zasady życia społecznego. Podwórka kamienic zlokalizowane w śródmiejskiej zabudowie służą głównie do użytku mieszkańców, ale również mogą być adresowane do większej grupy odbiorców spędzających czas w centrum miasta. Podwórka mają też swój udział w tworzeniu zieleni miejskiej. Deficyt zieleni w centrach miast może być ograniczony poprzez zazielenianie zwartych kwartałów. Wprowadzanie zieleni w postaci nowych nasadzeń nie wymaga ponoszenia dużych nakładów finansowych, a znacząco poprawia komfort życia mieszkańców.

Metody badań

Do opracowania artykułu wykorzystano metody badań kameralnych i terenowych. Do opisu obszaru rewitalizacji niezbędny był przegląd dokumentów planistycznych Włocławka, w szczególności „Gminnego programu rewitalizacji miasta Włocławka na lata 2018–2028”. Dokonano także analizy SWOT obszaru rewitalizacji, wskazując tym samym jego deficyty, ale też zalety oraz potencjały. Następnie na podstawie własnych obserwacji terenowych oraz konsultacji z pracownikami Urzędu Miasta Włocławka, koordynującymi proces rewitalizacji, wytypowano na obszarze rewitalizacji przestrzenie sąsiedzkie, które poddano dalszej analizie. W grudniu 2018 r. przeprowadzono przy ul. Cyganka 9, Cyganka 24, 3 Maja 16, Królewieckiej 20 inwentaryzację urbanistyczną, która posłużyła do zebrania informacji na temat ich aktualnego stanu zagospodarowania. Jej wyniki zostały częściowo zaprezentowane w artykule. Techniką badawczą inwentaryzacji była ocena, obserwacja, dokumentacja fotograficzna, natomiast narzędziem badawczym karta inwentaryzacyjna. Zebrane informacje były podzielone na kategorie dotyczące działek, budynków, zieleni oraz elementów małej architektury.

Dodatkowo prace nad diagnozą analizowanych przestrzeni oraz propozycjami zmian w ich zagospodarowaniu oparto na wynikach badań ankietowych

przeprowadzonych na przełomie lutego i marca 2019 r. Ich celem było uzupełnienie prac diagnostycznych i spojrzenie na aktualny stan podwórka z perspektywy użytkowników, a także uzyskanie informacji na temat ich potrzeb i wskazówek do projektowania ewentualnych zmian. Do realizacji badania zastosowano metodę sondażową standaryzowaną. Jego odbiorcami byli mieszkańcy wymienionych przestrzeni. Narzędziem badawczym był kwestionariusz, złożony z 11 pytań, z czego 6 miało charakter pytań zamkniętych, a 5 – pytań półotwartych zawierających odpowiedzi mieszane. Pytania dotyczyły m.in. mocnych i słabych stron podwórek oraz wskazania elementów i działań, które pomogłyby w poprawie ich zagospodarowania i sprzyjałyby rozwojowi integracji sąsiedzkiej. Wyniki badań znajdują swoje odzwierciedlenie w propozycjach zmian w zagospodarowaniu wybranych przestrzeni ujętych w artykule i będą przedmiotem odrębnej publikacji.

Obszar rewitalizacji we Włocławku jako tło badań

Włocławek jest miastem na prawach powiatu położonym w województwie kujawsko-pomorskim nad Wisłą przy ujściu Zgłowiączki. Jest trzecim pod względem liczby ludności miastem województwa kujawsko-pomorskiego i jest jednym z najstarszych miast polskich. Podzielony został na 7 jednostek strukturalnych: Śródmieście, Południe, Zazamcze, Wschód Mieszaniowy, Wschód Przemysłowy, Michelin, Zawisze (ryc. 1).

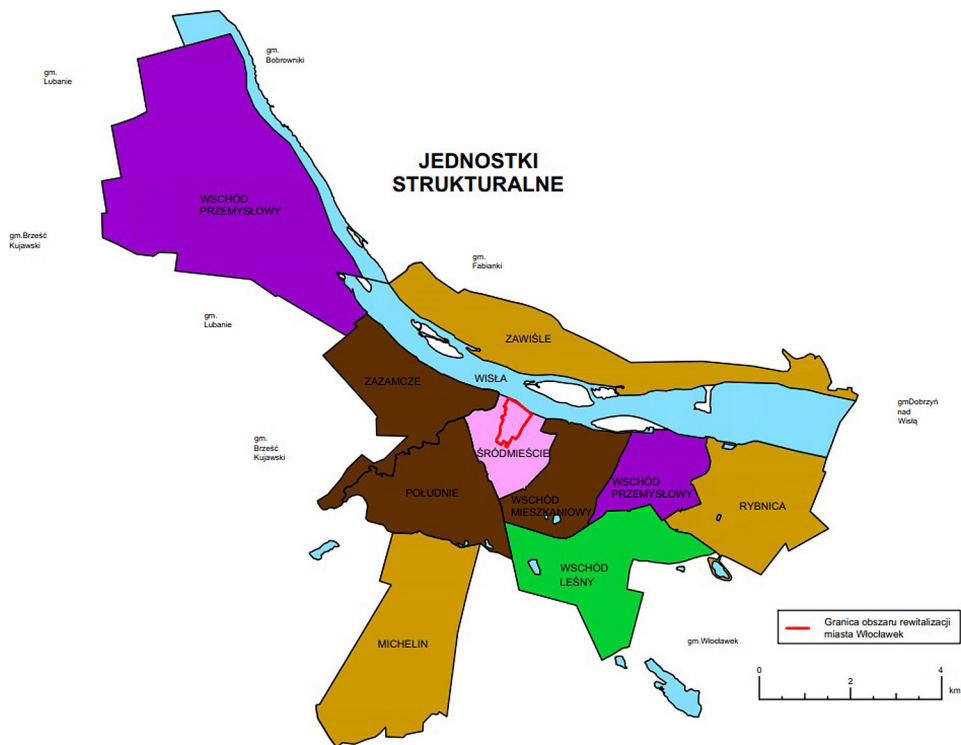
Jednostka strukturalna Śródmieście, której część wyznaczono jako obszar rewitalizacji we Włocławku (ryc. 1), charakteryzuje się wysokimi walorami historycznymi i kulturowymi. Znajduje się w niej wiele charakterystycznych dla miasta miejsc i obiektów, jak np. bazylika katedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, kościół św. Jana Chrzciciela, plac Wolności, Stary Browar zaadaptowany aktualnie do nowych funkcji kulturalnych, bulwary nadwiślańskie czy reprezentacyjna ul. 3 Maja, która straciła na znaczeniu i ulega od lat procesowi degradacji.

Działania rewitalizacyjne we Włocławku realizowane były do tej pory na podstawie trzech uchwał przyjmowanych kolejno w 2005³, 2009⁴ i 2018 r⁵. Pierwszy lokalny program rewitalizacji służył raczej celom ogólnomiejskim, tj. promocji rozwoju gospodarczego i społecznego gminy. Drugi koncentrował się na odnowie architektoniczno-urbanistycznej przestrzeni oraz obiektów zabytkowych, rozwoju infrastruktury technicznej, zasobów ludzkich oraz poprawie stanu i poczucia bezpieczeństwa w Śródmieściu. Ostatni stworzony został zgodnie z obowiązującą ustawą o rewitalizacji (2015) i był wynikiem projektu pt. „Śródmieście na drodze do zmian – opracowanie narzędzi aktywizacji zawodowej i społecznej mieszkańców centrum Włocławka” realizowanego w ramach przedsięwzięcia „Modelowa

³ Uchwała nr 39/XXXII/2005 z dnia 21 marca 2005 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławka na lata 2005–2006 i lata następne.

⁴ Uchwała nr XXXV/337/09 z dnia 18 listopada 2009 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławek do 2015 r.

⁵ Uchwała nr XLVI/91/2018 z dnia 17 lipca 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018–2028.

Ryc. 1. Obszar rewitalizacji na tle jednostek strukturalnych Włocławka

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Włocławka” (Uchwała... 2007).

rewitalizacja miast” organizowanego w latach 2015–2019 przez Ministerstwo Rozwoju ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020. Po przeprowadzeniu szczegółowej diagnozy dla całego miasta i konsultacji społecznych w 2017 r. (Raport... 2017) wyznaczono we Włocławku obszar rewitalizacji (ryc. 2) (Uchwała... 2017), dla którego opracowano gminny program rewitalizacji (Uchwała... 2018).

W celu dokonania charakterystyki obszaru rewitalizacji we Włocławku posłużono się analizą SWOT (tab. 1), tak aby móc wskazać przede wszystkim jego problemy oraz atuty i potencjały. Mocną stroną terenu i zarazem jego szansą jest korzystne położenie w ścisłym centrum miasta. Znajduje się tu wiele instytucji publicznych, które są aktywnymi aktorami w działaniach rewitalizacyjnych. W niedalekim sąsiedztwie zlokalizowane są bulwary nadwiślańskie, przystań wodna, park im. H. Sienkiewicza, gdzie można spędzić czas wolny. Z jednej strony na obszarze funkcjonują już różne działalności gospodarcze, które generują ruch i obsługują odwiedzających, z drugiej strony występuje tu sporo pustostanów w parterach kamienic, które właściwie zagospodarowane mogą przyczynić się do jego rozwoju gospodarczego. Wśród słabych stron obszaru znalazła się niewielka liczba placów zabaw i siłowni miejskich umożliwiających aktywne

Tabela 1. Analiza SWOT obszaru rewitalizacji miasta Włocławka na lata 2018–2028

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie w centrum miasta • Występujące na obszarze rewitalizacji instytucje publiczne m.in.: przedszkole, szkoła, wydziały Urzędu Miasta, instytucja kultury, które są aktywnymi aktorami rewitalizacji • Bliskość Wisły, parku im. H. Sieniewicza, czyli miejsc aktywnego wypoczynku mieszkańców • Funkcjonujące działalności gospodarcze, które generują ruch i obsługują odwiedzających 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewielka liczba placów zabaw i siłowni miejskich • Zaniebane przestrzenie sąsiedzkie • Mało zieleni wypełniającej kwartały i podnoszącej jakość środowiska zamieszkania • Niewystarczająca ilość przestrzeni publicznych • Braki w obiektach małej architektury • Przestrzeń zawłaszczana przez ruch samochodowy oraz parkowanie • Usługi charakterystyczne dla obszarów zdegradowanych • Niski poziom wykształcenia mieszkańców • Bezrobocie • Przestępczość
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie w centrum miasta • Duży udział osób w wieku produkcyjnym • Rewitalizacja jako polityczny priorytet dla miasta • Możliwość wykorzystania pustych lokali użytkowych do prowadzenia różnych działalności wspomagających proces rewitalizacji • Podejmowane przez miasto działania na rzecz poprawy wizerunku Śródmieścia • Stworzone przez miasto instrumenty wsparcia dla przedsiębiorców na obszarze rewitalizacji • Zwiększanie miejsc spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu dopasowanych do różnych grup wiekowych • Planowana realizacja centrum rewitalizacji przy ul. 3 Maja 18 • Możliwość wykorzystania obszaru przy Szkole Podstawowej nr 3 jako terenu integrującego i aktywizującego mieszkańców • Wzrost aktywności mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • Postępująca degradacja śródmieścia • Formy ochrony konserwatorskiej powodujące ograniczenia inwestycyjne • Pauperyzacja, dziedziczenie biedy • Przyzwyczajenie się do korzystania z pomocy społecznej

Źródło: opracowanie własne.

spędzanie wolnego czasu, niewystarczająca ilość elementów małej architektury, a także zaniebane przestrzenie sąsiedzkie, niewystarczająca ilość przestrzeni publicznych i zieleni oraz zbyt duża ilość terenów zawłaszczanych przez ruch kołowy i parkowanie. Słabą stroną obszaru są również charakterystyczne dla terenów zdegradowanych rodzaje występujących tu usług, takich jak: lombardy, sklepy z używaną odzieżą, sklepy monopolowe. Na pewno poważnymi mankamentami obszaru rewitalizacji są wszystkie zdiagnozowane przy okazji wyznaczenia obszaru zdegradowanego nawarstwiająca się tutaj problemy społeczne, takie jak wysoki poziom bezrobocia (w szczególności długotrwałego), przestępczość oraz niski poziom edukacji mieszkańców (Uchwała... 2017).

Szansą dla rozwoju analizowanego obszaru jest uznanie rewitalizacji za priorytet polityczny, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w dokumentach planistycznych

i strategicznych miasta oraz realizacji gminnego programu rewitalizacji. Istotne są także działania podejmowane na rzecz poprawy wizerunku Śródmieścia. Inne wskazane potencjały to: udogodnienia dla przedsiębiorców zachęcające do lokowania usług i podmiotów gospodarczych na obszarze rewitalizacji, planowane centrum rewitalizacji oraz wykorzystanie potencjału terenu wokół SP do integracji mieszkańców. Włocławek podejmuje ponadto różne działania na rzecz aktywizacji i edukacji mieszkańców, które mają m.in. na celu budzenie w nich poczucia sprawczości i odpowiedzialności za otaczającą ich przestrzeń. Zagrożenia dla obszaru rewitalizacji mogą z kolei stanowić: dalsza degradacja śródmieścia, pauperyzacja, postępujący proces dziedziczenia biedy, kapitałochłonne i bardzo ograniczone przez różne formy ochrony konserwatorskiej inwestycje w zabytki oraz przyzwyczajanie się mieszkańców do korzystania z pomocy społecznej, co może prowadzić do coraz większego zadłużenia miasta.

Wybrane do analizy przestrzenie sąsiedzkie

Aktualny stan zagospodarowania

Przestrzenie sąsiedzkie, które objęte zostały analizą, wyznaczono na podstawie przeprowadzonych przez miasto prac diagnostycznych na obszarze rewitalizacji, własnych obserwacji, a także po konsultacjach z Urzędem Miasta Włocławka. Są to przestrzenie zlokalizowane przy ul. Cyganka 9, Cyganka 24, 3 Maja 16 oraz Królewieckiej 20 (ryc. 2). Ponadto wskazano teren Szkoły Podstawowej nr 3,

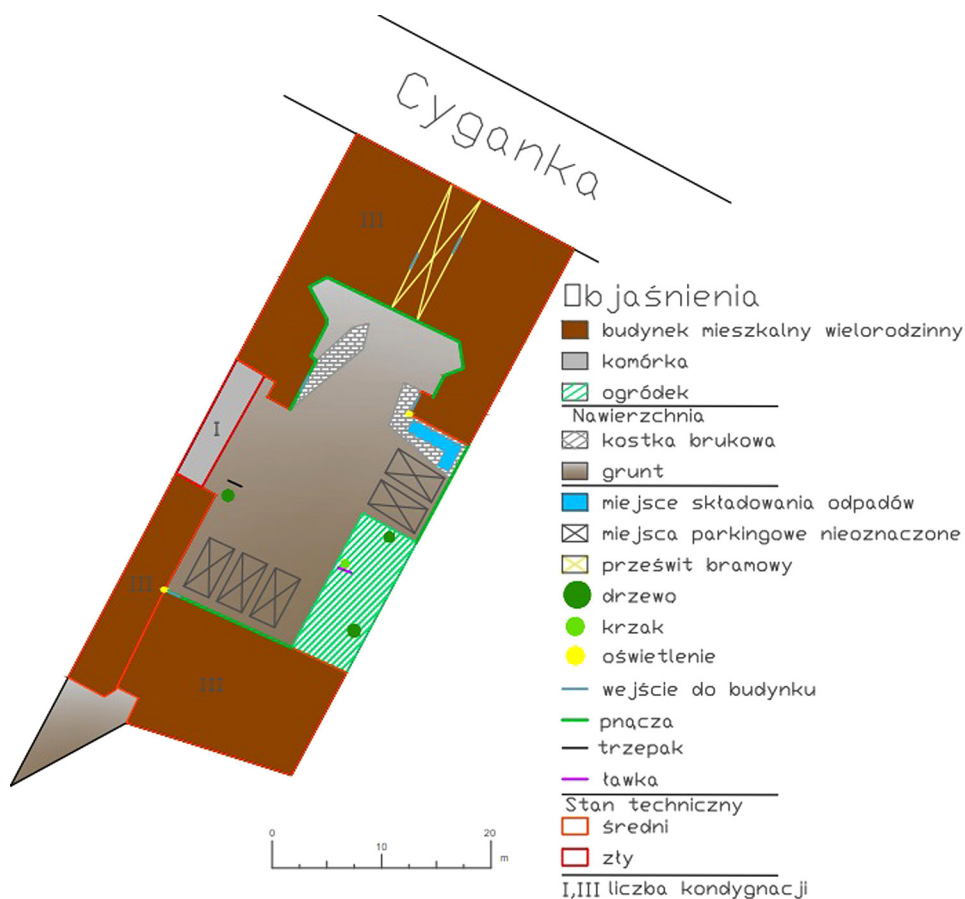
Ryc. 2. Wybrane przestrzenie sąsiedzkie na obszarze rewitalizacji we Włocławku

Źródło: opracowanie własne (2018).

mający służyć szerszej integracji mieszkańców, został on jednak pominięty w analizach w tym artykule ze względu na odrębną specyfikę, a także konieczność ograniczenia prezentowanych wyników badań. Wszystkie wybrane przestrzenie wpisują się w jeden z celów strategicznych gminnego programu rewitalizacji, jakim jest „Ukształtowanie w centrum Włocławka przyjaznej przestrzeni”, który ma być wdrażany m.in. przez kreowanie przestrzeni sąsiedzkich (Uchwała... 2018).

Zabudowa czynszowa przy ul. Cyganka 9 ma układ dośrodkowy otwarty z przedogródkiem (ryc. 3). Znajdują się tu dwie kamienice z 1903 r. i z 1910 r. Obie są murowane oraz mają 3 kondygnacje (fot. 1), są w średnim stanie technicznym. Pozostałe budynki w tej lokalizacji to jednokondygnacyjne komórki w złym stanie technicznym (fot. 2). Niewielka część podwórka jest z kostki betonowej, pozostała to nawierzchnia gruntowa.

Podwórko przy ul. Cyganka 9 charakteryzuje się stosunkowo dużą ilością zieleni. Są tam 3 drzewa, krzak oraz ogródek sąsiedzki, który nie wygląda jednak

Ryc. 3. Obecne zagospodarowanie ul. Cyganka 9
Źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji (2018).

Fot. 1, 2. Zabudowa przy ul. Cyganka 9
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 3. Ogródek sąsiedzki ul.
Cyganka 9
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 4. Pnącza na ul. Cyganka 9
Źródło: Szajerska (2018).

na zbyt użytkowany (fot. 3). Zieleń tworzą tu także pnącza porastające budynki mieszkalne zmieniające swoje kolory wraz z porami roku (fot. 4). Nadają one unikalny charakter badanej przestrzeni. Elementy małej architektury na danym podwórku to trzepak oraz ławka.

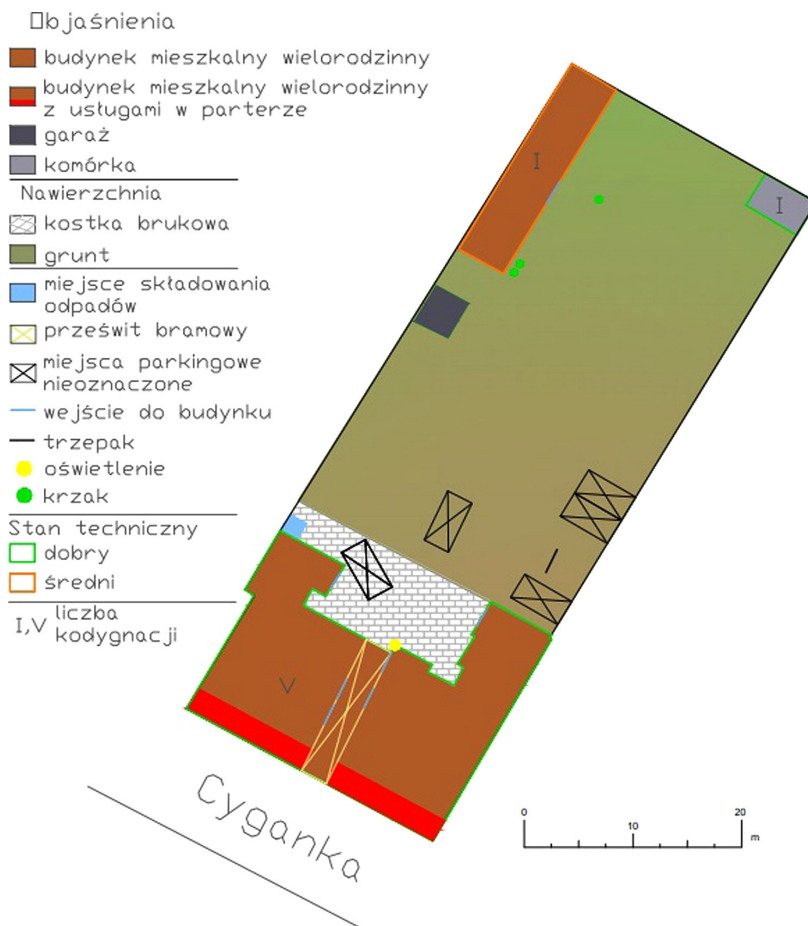
Na ul. Cyganka 24 w obrębie działki ewidencyjnej nr 88 znajdują się dwie kamienice (ryc. 4). Jedna z nich powstała w 1913 r. (fot. 5). Jest to budynek

Fot. 5. Kamienica ul. Cyganka 24
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 6. Kamienica frontowa ul. Cyganka 24
Źródło: Szajerska (2018).

Ryc. 4. Obecne zagospodarowanie ul. Cyganka 24
 Źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji (2018).

jednokondygnacyjny z poddaszem w średnim stanie technicznym. Druga kamienica pochodzi z 1945 r., ma 5 kondygnacji i jest w dobrym stanie technicznym (fot. 6). W 2015 r. odnowiono fasadę kamienicy oraz zmodernizowano pokrycie dachowe, w tym m.in. usunięto eternit. Na działce znajduje się też jeden blaszany garaż oraz blaszane komórki w dobrym stanie technicznym (fot. 7, 8). Przy ul. Cyganka 24 przeważa nawierzchnia gruntowa (fot. 9). Jedynie na niewielkiej części podwórka, która prowadzi do zabudowy mieszkaniowej, położona jest kostka betonowa. Zieleń pod tym adresem występuje w znikomej ilości. Reprezentowana jest przez pojedyncze drzewa oraz krzewy. Na podwórku znajduje się trzepak.

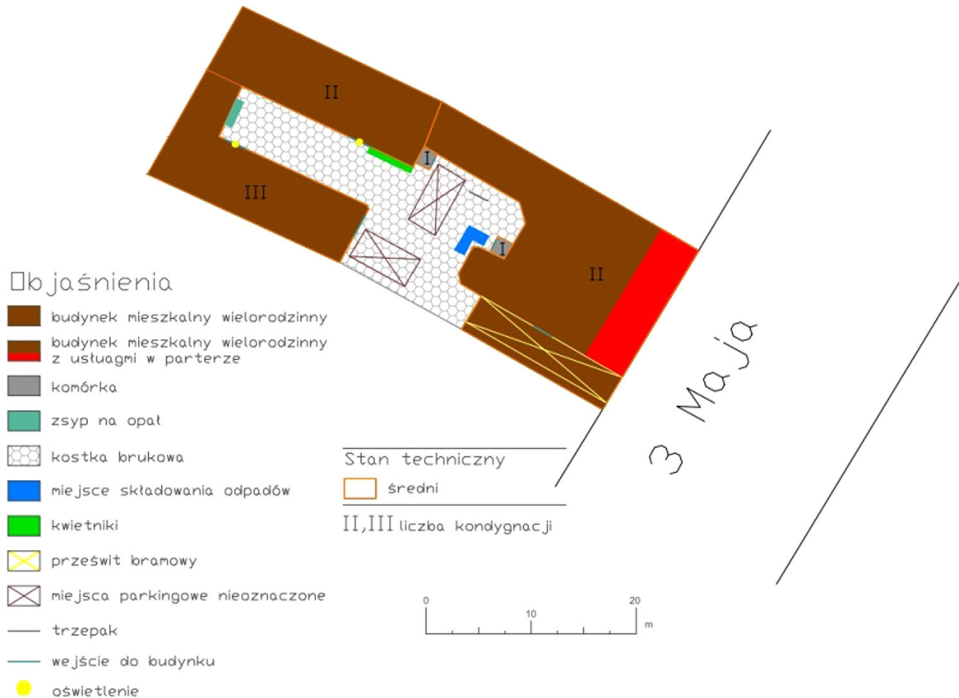
Pod adresem 3 Maja 16 znajduje się kamienica o układzie dośrodkowym, otwartym z trzema oficynami (ryc. 5). Wszystkie budynki wzniesiono w 1907 r. i są murowane. Dwie oficyny mają dwie kondygnacje, a jedna jest trzykondygnacyjna. Średni stan techniczny wynika z licznych ubytków w otynkowaniu oraz

Fot. 7, 8. Budynki gospodarcze oraz garaż przy ul. Cyganka 24
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 9. Nawierzchnia gruntowa na podwórku ul. Cyganka 24
Źródło: Szajerska (2018).

starej stolarki okiennej w niektórych mieszkaniach (fot. 10). Przejście na podwórzu (fot. 11) z licznymi ubytkami w tynku i widocznymi aktami wandalizmu nie robi najlepszego wrażenia na odbiorcy, obniża jego poczucie bezpieczeństwa i komfortu wejścia w analizowaną przestrzeń. Na działce znajdują się także 2 komórki w średnim stanie technicznym oraz zsypanie na opał. Nawierzchnia podwórka jest pokryta kostką betonową. Można zauważyć w przestrzeni stworzone przez mieszkańców kwietniki (fot. 12), co wskazuje na ich potrzebę bezpośredniego obcowania z zielenią.

Ryc. 5. Obecne zagospodarowanie ul. 3 Maja 16
Źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji.

Fot. 10. Kamienica przy ul. 3 Maja 16
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 11. Przejście na podwórze przy ul. 3 Maja 16
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 12. Kwietniki przy ul. 3 Maja 16
Źródło: Szajerska (2018).

Zabudowę na ul. Królewieckiej 20 stanowi murowana kamienica wybudowana w 1880 r. (fot. 13). Budynek mieszkalny jest w średnim stanie technicznym. Pod analizowanym adresem znajduje się również jeden blaszany garaż oraz 6 komórek w dobrym stanie technicznym (ryc. 6). Podwórko przy ul. Królewieckiej 20 w całości nie jest utwardzone. Występuje tu znikoma zieleń w postaci pojedynczych drzew i krzewów, brakuje obiektów małej architektury.

Reasumując, stan techniczny budynków mieszkalnych w analizowanych lokalizacjach został określony na średni, z wyjątkiem ul. Cyganki 24, gdzie przeprowadzono niedawno modernizację części zabudowy. Co do budynków gospodarczych sytuacja także nie jest najgorsza, zły stan techniczny komórek zdiagnozowano jedynie przy ul. Cyganka 9. Stan nawierzchni nie wymaga z kolei interwencji jedynie przy ul. 3 Maja 16. Zdiagnozowano ponadto zdecydowany brak zieleni. Wyjątek w tym zakresie stanowi podwórko przy ul. Cyganka 9. Na wszystkich analizowanych podwórkach występują braki w elementach małej architektury oraz nie występują wydzielone miejsca parkingowe (tab. 2).

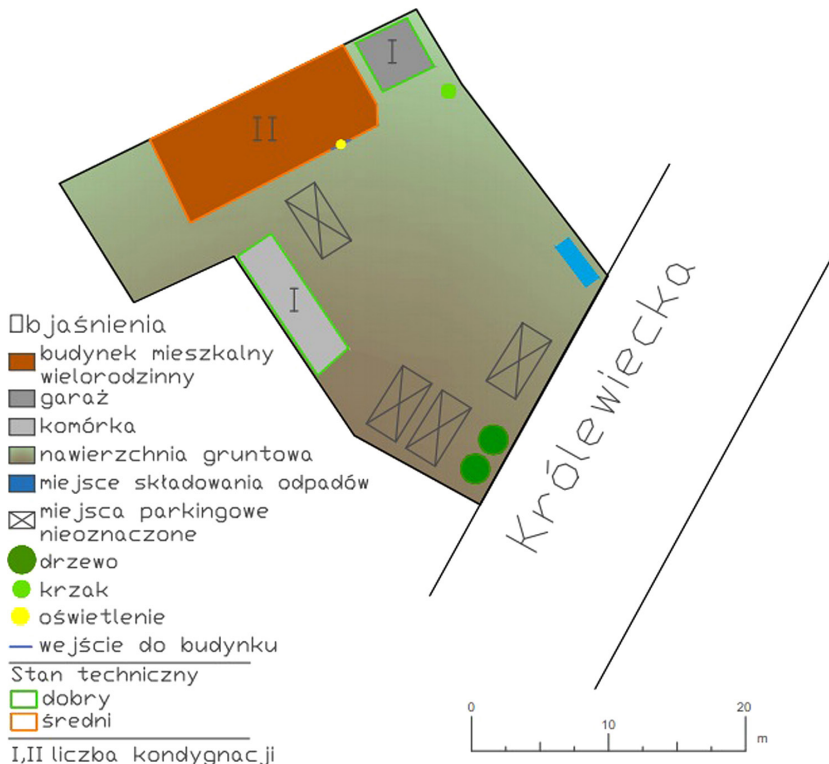

Fot. 13. Kamienica przy ul. Królewieckiej 20
Źródło: Szajerska (2018).

Fot. 14. Nieoznaczone miejsca parkingowe – ul. Cyganka 9
Źródło: Szajerska (2018).

Samochody parkują w sposób nieuporządkowany lub zwyczajowo przyjęty przez daną społeczność. W zależności od wielkości podwórka średnio parkuje od 3 do 5 samochodów (fot. 14).

Ryc. 6. Obecne zagospodarowanie ul. Królewiecka 20
 Źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji (2018).

Tabela 2. Ocena poszczególnych elementów analizowanych przestrzeni

Analizowane obszary	Stan techniczny budynków mieszkalnych [+, +/-, -]	Stan techniczny budynków gospodarczych [+, +/-, -]	Stan nawierzchni [+, +/-, -]	Zieleń [dużo/mało/brak]	Elementy małej architektury [dużo/mało/brak]	Wydzielone miejsca parkingowe [+/ -]
Cyganka 9	+/-, +/-	-	-	dużo	mało	-
Cyganka 24	+/-, +	+	-	brak	mało	-
3 Maja 16	+/-	+/-, +/-	+	mało	mało	-
Królewiecka 20	+/-	+	+/-	mało	brak	-

Źródło: opracowanie własne.

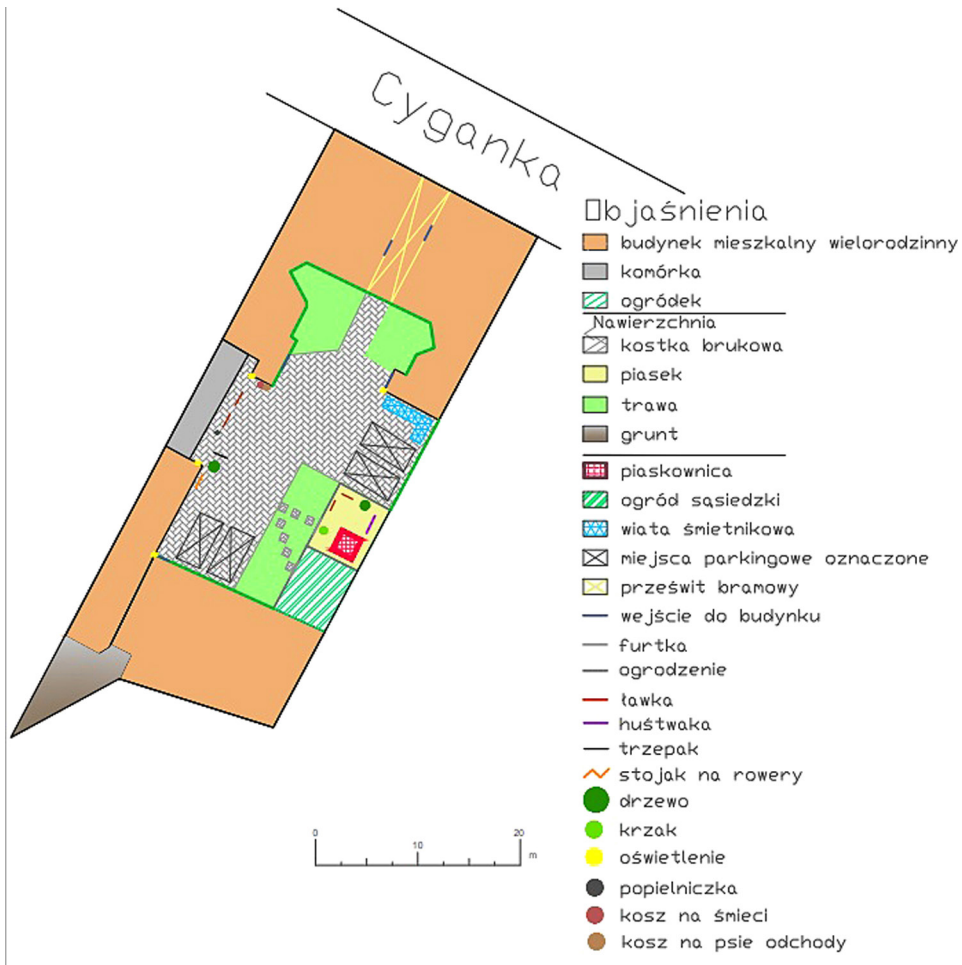
Koncepcje zmian w zagospodarowaniu

Poprawne kształtowanie przestrzeni sąsiedzkich powinno uwzględniać potrzeby użytkowników, ale również rozważać możliwość ich spełnienia w danej przestrzeni. Kluczowym etapem w opracowaniu koncepcji zagospodarowania jest doprecyzowanie, komu dana przestrzeń ma służyć. Konieczne jest określenie jej formy, struktury oraz charakteru. Tworzenie przestrzeni sąsiedzkich wzmacnia społeczne więzi oraz kreuje tożsamość miejsca. Prawidłowo zagospodarowana przestrzeń sąsiedzka powinna pełnić zróżnicowane funkcje odpowiadające różnym grupom wiekowym oraz upodobaniom użytkowników. „Elementy zagospodarowania przestrzeni społecznych można podzielić na: formy dzielące przestrzeń, formy pokrycia terenowego, formy umebłowania funkcjonalnego” (Kamiński, Staszewska 2012, s. 112). Największy wpływ na kreowanie przestrzeni mają elementy umebłowania funkcjonalnego. To one tworzą jej unikalny charakter. Bardzo ważnym aspektem oryginalnej przestrzeni jest również sztuka oraz design miejski, które mają wpływ m.in. na budowanie potrzeby dialogu społecznego, w tym międzypokoleniowego (Piłat-Borcuch 2017). Przestrzeń sąsiedzka, aby spełniała rolę nawiązywania kontaktów pomiędzy mieszkańcami, musi być bezpieczna, komfortowa, czytelna, rozrywkowa, integrująca pokolenia, oferująca różnorakie funkcje oraz powinna spełniać oczekiwania i potrzeby użytkowników. Dużo uwagi w zagospodarowaniu przestrzeni sąsiedzkich poświęca się zieleni sprzyjającej wyciszeniu i odprężeniu mieszkańców.

Nowe zagospodarowanie przestrzeni przy ul. Cyganka 9 (ryc. 7) uwzględnia głosy mieszkańców, którzy postawili na funkcję wypoczynkową i budowanie miejsca podtrzymania kontaktów społecznych. Kluczowym elementem podwórka stał się zatem ogród sąsiedzki oraz kącik zabaw dla dzieci z piaskownicą i huśtawką. Zarówno ogród, jak i miejsce zabaw dla dzieci znajdują się za ogrodzeniem. Obecnie występująca tu zieleń w postaci pnączy, krzewów i drzewa jest wystarczająca, stąd proponuje się jedynie w tym zakresie posadzenie trawy. Koncepcja zakłada także utwardzenie nawierzchni i uporządkowanie miejsc parkingowych. Ponadto wprowadzono kilka ławek, stojak na rowery, popielniczkę, kosz na śmieci oraz kosz na psie odchody. Dodano również drewnianą wiatę śmietnikową, za którą schowano nieestetyczne pojemniki na śmieci.

Przestrzeń sąsiedzka przy ul. Cyganka 24 zyskała nowy wygląd dzięki uporządkowaniu przestrzeni podwórka (ryc. 8). Podwórko podzielono na strefy funkcjonalne: strefę wypoczynku z hamakiem, dwie strefy zieleni, strefę podtrzymania kontaktów z mieszkańcami ze stolikiem z krzesłami oraz strefę spełniającą funkcję użytkową z wydzielonymi miejscami parkingowymi i wiatą śmietnikową. Ponadto utwardzono nawierzchnię podwórka oraz zaproponowano nowe punkty świetlne. Zieleń na podwórku reprezentowana jest przez nowe nasadzenia drzew, krzewów, kwiatów oraz kwietniki zlokalizowane na jednej ze ścian. Przestrzeń podwórka ożywiła również sztuka w postaci kolorowego muralu w strefie wypoczynkowej.

Na podwórku przy ul. 3 Maja 16 (ryc. 9) zaproponowano dodatkowe kwietniki wykonane z palet oraz pozostawiono te wcześniejsze stworzone przez

Ryc. 7. Koncepcja zagospodarowania podwórka ul. Cyganka 9

Źródło: opracowanie własne.

mieszkańców. Zaspokajając zgłaszane potrzeby użytkowników odnośnie do miejsc do siedzenia, zaproponowano stolik z krzesłami w jednym z narożników oraz siedziska przy jednej ścianie kamienicy. Przy miejscach siedzących zlokalizowano popielniczkę. Kolejnym nowym elementem jest stojak na rowery. Biorąc pod uwagę łatwy dostęp do odbioru odpadów, pojemniki zostały umiejscowione blisko prześwitu bramowego w nowej wiacie śmietnikowej. Zaproponowano również nowe punkty świetlne podnoszące bezpieczeństwo podwórka. Ze względu na małą powierzchnię przestrzeni sąsiedzkiej oraz sugestie mieszkańców na podwórku zlikwidowano możliwość parkowania.

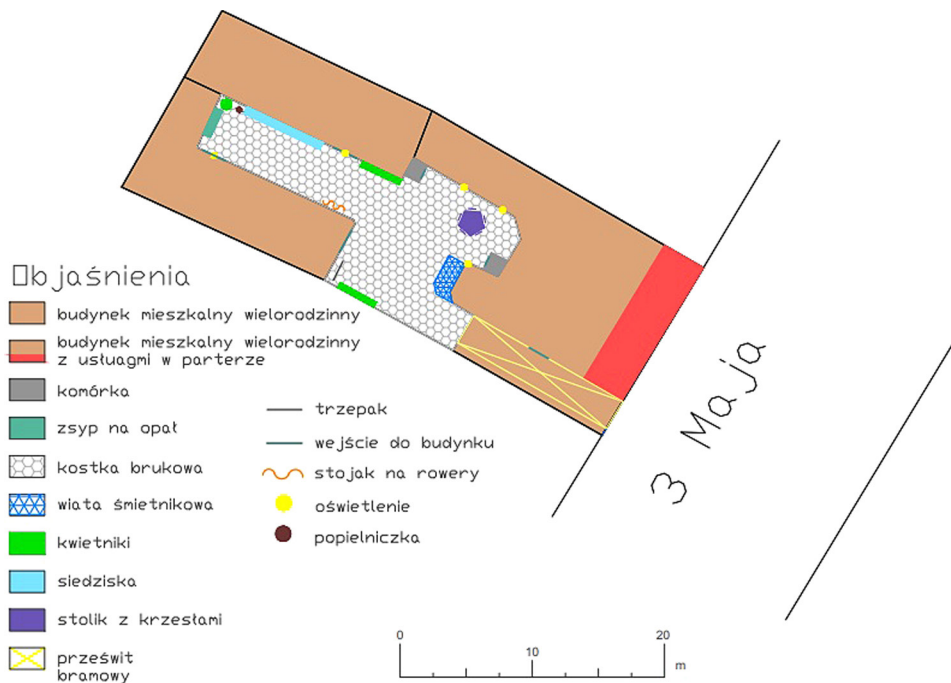
Dla ostatniej będącej podmiotem analizy przestrzeni przy ul. Królewieckiej 20 powstała koncepcja parku kieszonkowego uwzględniająca potrzeby różnych grup wiekowych. W propozycji zmian wydzielono miejsce dla najmłodszych

Ryc. 8. Koncepcja zagospodarowania podwórka ul. Cyganka 24
Źródło: opracowanie własne.

użytkowników w postaci placu zabaw z piaskownicą, huśtawką oraz bujawkami. Urozmaica go ściana pokryta farbą tablicową umożliwiającą dzieciom rozwijanie swojej kreatywności i kształtowanie po części wyglądu przestrzeni. W centralnej jego części umiejscowiono stoliki do gry w szachy oraz warcaby. Innym wydzielonym miejscem, tym razem dla starszych użytkowników, jest pergola znajdująca się z dala od ulicy (ryc. 10).

W parku, aby wspierać podstawy dobrego wychowania użytkowników, zlokalizowano kosz na śmieci oraz kosz na psie odchody. Dodano nowe nasadzenia krzewów, drzew oraz trawy. Aby uniknąć zabetonowania całej powierzchni parku oraz ułatwić użytkownikom dostęp do danych miejsc, zastosowano połączenie roślinności z nawierzchnią. Ażurowe ścieżki to praktyczne i estetyczne rozwiązanie. Uporządkowano miejsca parkingowe. Nowa wiata śmietnikowa została ukryta w zieleni, która tworzy jej strefę buforową. Park jest przyjazny również

Ryc. 9. Koncepcja zagospodarowania podwórka ul. 3 Maja 16

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Zestawienie propozycji zmian w analizowanych przestrzeniach

Analizowane obszary	Przeznaczenie	Nawierzchnia	Zieleń	Elementy małej architektury	Miejsca parkingowe	Oświetlenie
Cyganka 9	Ogród sąsiedzki, miejsce zabaw dla dzieci	Utwardzenie nawierzchni	Uzupełnienie trawą	Uzupełniono	Wydzielono miejsca parkingowe	Uzupełniono
Cyganka 24	Strefy: wypoczynku, zieleni, integracji z sąsiadami, użytkowa	Utwardzenie nawierzchni	Nowe nasadzenia	Uzupełniono	Wydzielono miejsca parkingowe	Uzupełniono
3 Maja 16	Miejsca do odpoczynku i integracji z sąsiadami	-	Dodano kwietniki	Uzupełniono	-	Uzupełniono
Królewiecka 20	Park kieszonkowy	Częściowe utwardzenie nawierzchni	Nowe nasadzenia	Uzupełniono	Wydzielono miejsca parkingowe	-

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 10. Koncepcja parku kieszonkowego ul. Królewiecka 20

Źródło: opracowanie własne.

dla rowerzystów, którzy mogą tu zaparkować, wykorzystując stojak na rowery, i zrelaksować się w przestrzeni parku kieszonkowego.

Podsumowując, można stwierdzić, że w koncepcjach odniesiono się do deficytów analizowanych terenów zdiagnozowanych na etapie inwentaryzacji urbanistycznej (tab. 2). Propozycje zmian miały na celu uporządkowanie przestrzeni podwórek i poprawę ich funkcjonalności. We wszystkich przypadkach dodano elementy małej architektury i uzupełniono zieleni (tab. 3). Dodatkowo utwardzono nawierzchnie, które tego wymagały, uzupełniono oświetlenie oraz wydzielono miejsca parkingowe. Jedynie w przypadku podwórka przy ul. 3 Maja 16, które zajmuje najmniejszą powierzchnię, podjęto decyzję o wyprowadzeniu parkowania. Problemy, które zdiagnozowane zostały na analizowanych podwórkach są typowe dla tego typu przestrzeni. Sposób wypracowania zaproponowanych rozwiązań z uwzględnieniem głosów mieszkańców może stanowić inspirację dla samorządów koordynujących procesy rewitalizacji w miastach.

Podsumowanie

Gehl (2014) odwołuje się do społecznych skłonności człowieka. Uważa, że spotkanie jest formą interakcji, która ma decydujący wpływ na jakość życia. Stąd istnieje potrzeba kreowania przestrzeni w taki sposób, aby umożliwiała one nawiązywanie bezpośrednich więzi. W sposób szczególny zasada ta powinna dotyczyć przestrzeni sąsiedzkich. Potwierdzają to m.in. zaproponowane w artykule rozwiązania koncepcyjne, które oparte zostały m.in. na zgłaszanych przez mieszkańców potrzebach.

Istotne jest, aby prace koncepcyjne dla takich miejsc poprzedzone były rzetelną analizą samego obszaru rewitalizacji, zapoznaniem się z jego charakterystyką i endogenicznymi uwarunkowaniami oraz problemami, nie tylko pod względem funkcjonalno-przestrzennym czy technicznym, ale także społecznym, gospodarczym i środowiskowym. Kolejnym etapem powinno być przeanalizowanie zapisów gminnego/lokalnego programu rewitalizacji i wpisanie się w jego cele i założenia. Następnie ważne jest, aby podjąć jeszcze przed tworzeniem jakichkolwiek prac koncepcyjnych (ale po wykonaniu własnej inwentaryzacji urbanistycznej) dialog z użytkownikami, spojrzeć na przestrzeń z ich perspektywy, poznać ich potrzeby i poszukać kompromisów. Często bowiem potrzeby i oczekiwania samych mieszkańców różnią się od siebie znacznie, stąd dobrze byłoby przed przystąpieniem do opracowywania rozwiązań stworzyć jasne, akceptowalne przez użytkowników wytyczne do projektowania. Sami mieszkańcy powinni aktywnie uczestniczyć w podejmowanych działaniach rewitalizacyjnych zarówno na etapie przygotowywania propozycji zmian w zagospodarowaniu, jak i później w ich wdrażaniu (m.in. Bryx, Jadach-Sepiolo 2009, Boryczka 2016, Przywojska 2017, Masierek 2018). Dzięki temu są większe szanse na pozytywne postrzeżenie przez nich i akceptację zachodzących przemian (Godlewska-Majkowska 2008) oraz chęć włączania się też w inne inicjatywy społeczne. Dodatkowo będą się oni bardziej utożsamiać z miejscem zamieszkania oraz dbać o wspólną przestrzeń. Istotne jest bowiem w procesie rewitalizacji budzenie współodpowiedzialności za podejmowane działania. Artykuł zwraca uwagę na to, w jaki sposób można przygotowywać koncepcje projektowe do konsultacji z mieszkańcami, oraz wpisuje się w dyskusje związane z rolą i sposobami prowadzenia partycypacji społecznej w procesach rewitalizacji, a także zarządzania przestrzeni sąsiedzkich tak, aby były miejscami służącymi integracji i aktywizacji lokalnej społeczności.

W przypadku Włocławka wszystkie wybrane do analizy przestrzenie są zdegradowane i nie odgrywają obecnie żadnej (poza komunikacyjną) roli w życiu społecznym. Wiele do życzenia pozostawia stan nawierzchni podwórek, brakuje obiektów małej architektury, uporządkowanych miejsc parkingowych i zieleni. Nic aktualnie nie zachęca do spędzenia tam czasu wolnego. Obecnie realizowany gminny program rewitalizacji (Uchwała... 2018) zwraca uwagę na konieczność kształtowania w Śródmieściu przyjaznych dla mieszkańców przestrzeni, w tym m.in. poprzez tworzenie przestrzeni sąsiedzkich. Zaproponowane zmiany w zagospodarowaniu analizowanych podwórek wychodzą naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców i jednocześnie wykorzystują specyfikę poszczególnych przestrzeni.

Na każdym bowiem, nawet najbardziej zdegradowanym podwórku, jesteśmy w stanie znaleźć element, który stanowi jego potencjał.

Literatura

- Alpopi C., Manole C. 2013. Integrated urban regeneration – solution for cities revitalized. *Procedia Economics and Finance*, 6: 178–185.
- Bierwiaczonok K. 2016. Społeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Boryczka E. 2010. Partycypacja społeczna. [W:] A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńca (red.), *EkoMiasto#Społeczeństwo*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 115–136.
- Boryczka E. 2016. Rewitalizacja miast. [W:] Z. Przygodzki (red.), *EkoMiasto#Zarządzanie. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź. s. 167–193.
- Bryx M., Jadach-Sepiolo A. 2009. Rewitalizacja miast w Niemczech. T. 3. Wyd. IRM, Kraków.
- Chmielewski J. 2010. Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji Włocławka. 2017. UM, Włocławek.
- Gehl J. 2013. Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych. Tłum. M.A. Urbańska. Wydawnictwo RAM. Kraków.
- Gehl J. 2014. Miasta dla ludzi. Tłum. S. Nogalski. Wydawnictwo RAM, Kraków.
- Godlewska-Majkowska H. 2008. Proces rewitalizacji starych okręgów przemysłowych. [W:] W. Morawski, A. Zawistowski (red.), *Stare okręgi przemysłowe. Dylematy industrializacji i dezindustrializacji*. SGH w Warszawie, Warszawa, s. 145–160.
- Hospers G.J. 2017. People, place and partnership: exploring strategies to revitalize town centres. *European Spatial Research and Policy*, 24(1): 65–79.
- Jałowicki B., Szczepański M.S. 2002. Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej. Wyd. Naukowe Scolar, Warszawa.
- Kaczmarek S. 2010. Rewitalizacja i krajobraz miejski. Kwestia społecznej odpowiedzialności. *Studia Miejskie*, 1: 283–290.
- Kamiński Z., Staszewska S. 2012. Rewitalizacja miejskich przestrzeni społecznych. [W:] J. Parysek (red.), *Kształtowanie przestrzeni miejskiej*. Wyd. Naukowe UAM, Poznań–Kalisz, s. 104–121.
- Kaźmierczak B., Pazder D. 2018. Complete Places Visioning – Collaborative and Problem-Based Learning in Urban Planning: Example of the Faculty of Architecture Poznan University of Technology in Poland. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 5(3): 85–91.
- Kotus J. 2019. Zapraszamy Państwa do rozmów...: wędrówki po labiryncie wielkomiejskiej partycypacji. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Kotus J. 2007. Natura wielkomiejskich sąsiedztw. Analiza subsąsiedzkich i sąsiedzkich terytorialnych podsystemów społecznych w Poznaniu. Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- Kotus J. 2005. Społeczne dylematy w przestrzeni miejskiej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Krajowa Polityka Miejska 2023, 2015. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Libura H. 1990. Percepcja przestrzeni miejskiej. Rozwój regionalny–Rozwój lokalny–Samorząd terytorialny. Wyd. Programu CPBP, Warszawa.
- Lorens P. 2016. Kształtowanie programów rewitalizacji miast w kontekście współczesnych przemian społeczno-ekonomicznych, doktrynalnych i prawnych//biuletyn komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju pan, 264: 10–25.
- Majer A. 2010. Socjologia i przestrzeń miejska. Wydawnictwo PWN. Warszawa.
- Majer A. 2015. Mikropolis, Socjologia miasta osobistego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Masierek E. 2016. Aktualne wyzwania rewitalizacyjne polskich miast na tle ich dotychczasowych doświadczeń. *Problemy Rozwoju Miast*, 4: 19–31.

- Masierek E. 2017. Programowanie rewitalizacji w Polsce na tle doświadczeń wybranych małych miast i gmin. [W:] B. Bartosiewicz (red.), *Małe miasta – wybrane zagadnienia, Space–Society–Economy*, 22: 43–68.
- McCarthy J. 2012. *Partnership, Collaborative Planning and Urban Regeneration*. Ashgate.
- Mordwa S. 2013. *Percepcja miast środkowej Polski*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Mrozowski J. 2017. Jakość przestrzeni społecznych w wybranych obszarach mieszkaniowych na terenie dzielnicy Nowa Huta w Krakowie. Rozprawa doktorska. Kraków.
- Piłat-Borcuch M. 2017. *Design, designer i metamorfozy miejskie. Studium socjologiczne*. Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Prałat J. 2012. Zielen jako element recyklingu zdegradowanych przestrzeni miejskich na przykładzie ulicy św. Marcin w Poznaniu i wybranych zespołów podwórz – projekt. Politechnika Poznańska Wydział Architektury, Poznań.
- Przywojska J. 2016. *Rewitalizacja miast. Aspekt społeczny*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Raport z konsultacji społecznych dotyczących projektu uchwały Rady Miasta Włocławek w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie miasta Włocławek. 2017. UM, Włocławek.
- Sikorska P. 2010. *Przestrzeń otwarta miasta pod presją rozwoju: przyczyny zjawiska i kierunki działań naprawczych: przypadek Mazowsza*. Mazowsze. *Studia Regionalne*, 5: 155–182.
- Skalski K. 2009. *Rewitalizacja we Francji, zarządzanie przekształceniami obszarów kryzysowych w miastach*. Wyd. IRM, Kraków.
- Swianiewicz P, Krukowska J., Nowicka P. 2011. *Zaniedbane dzielnice w polityce wielkich miast*. Wyd. Elipsa, Warszawa.
- Terelak A. 2017. *Szczecin w świadomości jego mieszkańców. Perspektywa zakorzenienia*. *Opuscula Sociologica*, 2(20): 63–89.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2019. *Společna percepcja przestrzeni życia i rozwoju w perspektywie zakorzenienia w miejscu zamieszkania*. [W:] Z. Rykiel (red.), *Przestrzeń społeczna*. Stowarzyszenie Naukowe *Przestrzeń Społeczna i Środowisko*. Rzeszów, s. 157–174.
- Uchwała nr XLVI/91/2018 z dnia 17 lipca 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018–2028.
- Uchwała nr XXX/44/2017 Rady Miasta Włocławek z dnia 27 marca 2017 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Włocławek.
- Uchwała nr XXXV/337/09 z dnia 18 listopada 2009 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławek do 2015 r.
- Uchwała nr 103/XI/2007 Rady Miasta Włocławek z dnia 29 października 2007 r. w sprawie przyjęcia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Włocławek.
- Uchwała nr 39/XXXII/2005 z dnia 21 marca 2005 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławka na lata 2005–2006 i lata następane.
- Ustawa o rewitalizacji (Dz.U. z 2015 r., poz. 1777 ze zm.).
- Wallis A. 1977. *Miasto i przestrzeń*. PWN. Warszawa.
- Wallis A. 1990. *Socjologia przestrzeni*. Niezależna Oficyna Wydawnicza NOWA, Warszawa.
- Wytuczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 z dnia 2 sierpnia 2016 r., Ministerstwo Rozwoju, Warszawa.

Creating social space in revitalized areas – a case study of Włocławek

Abstract: The article draws attention to the need to create social spaces in revitalized areas as integration spots and places where local community life is activated. The article presents current approach to revitalization in Poland and the applied manner of designating degraded areas. Features of social space are presented. Using the example of Włocławek, it is shown how downtown areas characterized by high-density housing may be developed so that they are adapted to the needs of users, allow to establish relations with neighbours and, simultaneously, support the process of extricating the revitalized area out of crisis. The publication is of practical character and may serve as inspiration for self-governments implementing revitalization programmes.

The main objective of the article was to propose new ways of using yards selected within the revitalised area in Włocławek, so that they indeed constitute social spaces and encourage to spend leisure time there. Complex approach to developing social space concepts was applied, basing among others on the analysis of the revitalized area, results of the completed urban inventory and opinions of the inhabitants.

Different research methods have been applied, including – among others – SWOT analysis, to describe the revitalised area, in particular its problems, needs and potential. The results of urban inventory have been presented showing the current development stage of analysed areas. Moreover, proposed changes in space development have also been based on results of surveys conducted among users of the analysed areas.

Key words: revitalization, revitalized area, social space, Włocławek